

Јаков Игњатовић

МИЛАН
НАРАНЦИЋ

PORTALIBRIS

Јаков Игњатовић
МИЛАН НАРАНЦИЋ

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

ПРВИ ДЕО

ТРИДЕСЕТ ГОДИНА
ИЗ ЖИВОТА МИЛАНА
НАРАНЦИЋА

ПРЕДГОВОР

У овом делу језик није онај исти којим сачиниџељ пише, неџ онакав истовейни каковим је јунак истоџ дела џоворио. Заџо молим да се одџоворносџ у џом џризренију на Милана Наранџића баџи.

У Новом Саду, у октобру 1859.

Сачиниџељ.

I

Милан Наранџић често је своје пријатеље на ручак и вечеру звао и с њима је при добром јелу и вину веселе часе проводио.

Питаћеш, ко је тај Милан Наранџић?

То је један човек од сиромашног оца и матере, па је опет себи стекао жену са великим имањем, и то кроз разне стран-путице живота.

Сад му је мало више преко тријест година, стаса је повишег, леђа мало унапред гибнута, ноге мало кривље; образ му је чист и дугуљаст, очи зелене, глава у врху нешто зашиљена, поглед му је оштар и лукав. Носи се одвећ чисто, био је на своју лепоту сујетан, а женски је пол радо имао. Није му оскудевало ни памети ни оштроумља.

Кућа му је пуна. Госпођа, премда мало старија, около четрест и више година, но прилична, и гостољубива.

Сада баш није била код куће; отишла је некуд на пут.

Овом приликом његови присни другови и пријатељи замолили су га да им преповеди његов интересантан живот, шта је преко главе праметнуо док је дошао до садашњег стања, а Милан доиста, за удовољити им више вечера преповедао им је при чаши вина ил' чаја.

Сви су га слушали са највећим удовољством, и што је год више говорио, све им је љубопитство више расло.

Дакле Милан Наранџић ово преповеда:

Ја сам се родио у варошици Н. године 182... и то у цичој зими, зато и јесам тако здрав, Мати ми је била родом из дољне пургерске класе, добра но мало џандрљива жена; отац ми је био поштен кројачки, ил' баш чисто да рекнем, снајдерски мајстор. Нек ми се опрости што пре матер спомињем, јер мати ме је управо овом свету поклонила, и често ми је у детињству

крадом, да отац не види, јести давала; отац пак често ми је апетит са дизгом ил' рифом покварио.

После рођења прва ми је била та срећа, што су ми лепо име надали. Крстио ме је Јова берберин, и као човек од добра укуса, надао ми је лепо име – Милан. Многи ће мислити, да то у животу кишт' не чини ил' он лепо ил' ружно име имао. Није тако. Познавао сам женских које су мрзиле на имена: Јосиф, Јаков, Мојсија, Аврам, но допадала су се им имена: Јулијус, Емил и тако даље. Моје је име још и по томе срећно било, што сам га могао двоструко употребљавати: у простијем друштву Милан, у ноблијем – Емил.

На прве године мога живота не могу се добро опоменути, но мати моја ми је говорила да сам врло леп био, и сви су њој завидели што тако дете има.

Отац ми је био љут, намрштен човек, радио је цео дан као црв, кад са једним калфом, кад и без калфе; мати ми се тек око ручка, фруштука и са децама бавила. Кад нас је троје ситне деце у недељу обукла, изгледали смо као из вертепа. Кажу да сам имао криве ноге као левче, ал' сам онда још сукњу носио, па се није видило. Имао сам једну велику сестру од двадесет, ил' ваљда и више, година.

Мати је радо крадом пецварила, а особито је кафу радо пила, па и нама је давала. У оно доба није се баш у свакој кући кафа пила, а код занације реткост је била, па обично мајстори љутили су се на жене, када су кафу пиле. И отац мој у највећу је јарост дошао, када је матер код кафе уфатио. Било је онда сваког белаја. Све је говорио да ће му кафа кућу упропастити. До шесте године учио ме отац код куће азбуки, и мало молити се, па онда ме послао у школу. Ту се сад за мене нов свет родио. Већ сам онда плундре почео носити. Ту се већ започела познанства са многим децама. Ту ми прохуја једна година као један сан. Из школе па кући, па учи лекцију, па на екзамен пред оца. Особито знао ми је отац аритметику врло добро и почео ме у њој обучавати. Друга деца, кад није било школе, ишла су којекуд, а ја, како из школе, а оно свуци чизме па учи. Није

ми дао отац да дерем чизме, а као мајстор човек није могао допустити да босоног идем. Е тако сам проводио прве године мога школовања. Отац ми је начинио торбу за књиге, која се звала тека, па на дизги обешена висила ми је као патронташ; чизме сам имао јаке са дуплованим ђоном, који је био са јаким ексерма исцифран, плундре грубе, јаке, хозентрегери од дизге, а на глави капа од седам ћошкова од манчестера, онаква иста, у каквој Лутера молују. Тако сам онда изгледао. У овом школском животу није се ништ' тако важно догађало. Учио сам се добро, рачунати сам знао од свију мојих другова најбољма. Но једно ме је највећма мучило. Био сам увек гладан. Код куће, истина, имао сам доста јести, лебац је истина био црн, ал' добар; но све је то мени мало било. Мати ми је често додавала крадом чанчић резанаца са сиром; наравно, морао сам брзо јести да ме отац не уфати; не једанпут гушећи се са резанци нашао ме отац, и песницом по врату помагао им клизати се. Но до једног сата опет сам био гладан. Моји другови знали су за то и звали ме прождрљивим. Ако ујутру у школи, пре нег' што ће учитељ доћи, моји другови, који свој фруштук не могу да изеду, а они са мном у погодбу, па ми даду по шест по десет палица, па тек легнем за по кифле драговољно.

Код куће, осим матере, на руци ми је била моја сестра, сека Јула. Она је била на гласу девојка. Поред пенџера пролазили су многи гавалери. Ја сам морао много пути на страни бити, да њој јавим ко иде из другог ил' трећег сокака, па кад јој добар глас донесем, грошић не фали. Каткад ме је опет терала да код куће не лармам, па опет грошић. Каткад опет морао сам стајати на врати кујнски, да нико унутра не уђе; шта више, и мојим друговима запретио сам онда улазак. Моја сека имала је неки бели пра' у једној кутици, па кад се са неком водом умивала и прахом трла, а ја сам децу јурио из кујне: „Напоље, децо, мојој секи није се још образ осушио!“ – Деца изиђу, а ја за ову услугу од моје секе опет грошић. Сви су фалили моју секу да је лепа; мати да изађе из коже од радости кад чује да јој је кћи nobl. Ал' све то оцу није се допадало. Не једанпут

сека Јула бегала је испред очиног рифа, и то понајвише због тога, што хоће шешир да носи, и даје се од гавалера фрајлом титулирати. У то доба тек велике госпође и фрајле носиле су шешире, и шешир био је у тако великом почитању да су се даме давале у шеширу портретирати. Колико је пути било кавге у нашој кући због шешира! Отац не да, мати брани кћер. „Мани се ти тога, она све слуги на господство, ваљада јој је суђено; та колико су већ њи' којекакви' срећницама постале, па зашто не би и наша Јулка, којој пара у вароши нема?” Овако је моја мати мислела, ал' друкчије отац. Он како види шешир, одмах с њим у ватру, а мати и Јулка не дај, те је одмах русвај готов. Ја сам онда највећма страдао, па гледао сам одмах како ћу се тавана дочепати, па онда нити ручка нити вечере, јер се све разишло куд које: отац у механу, мати на ужину код тете Јеле, а сека к другарици једној, која је седела баш до куће вицелотароша Марковића, а ја остаде без јела, па гладуј.

Тако смо ми у нашој кући живили.

У школи имао сам већ многих искрених другова, особито Бранко Орлић, Светозар Цифрић и Љубомир Рудић.

Да почнем од последњег. Он је био син једног свештеника; оштре памети деран и добар друг. Цифрић био је мог кума Јове берберина син, чист деран, но мало и кавгација. Бранко је био син не знам чији; нисам му познавао ни оца ни матере. Знам да је од добре куће, јер премда је у туђим рукама био, опет није ни у чему оскудевао. Сваки дан ми је донео у школу на фруштук једну кифлу, без да је изискивао да ми удари шест, шта више бранио ме против нападача када се случило да сам најпре изео земичку, а нисам хтео лећи; он је сваког слабијег против јачег бранио, па и мене, ма против петорице, бранио је.

Осим ове тројице који су ми били најбољи другови, имао сам још њих неколико с којима сам се у течају живота састајао и проводио.

Но морам исповедити да ми је Бранко најбољи био, премда сам га не једанпут увредио. Он се добро учио, и ја добро. Једанпут у класификацији он је био други, пре свагда први, а

ја први. Тетак ми је био учитељ, па је пазио на мене. Бранко од једа и жалости није хтео кући ићи због тога што је деградират, па су га сви ђаци као пандури морали силом кући довести. Од овог доба сви су га за неког немирног дерана држали, који ил' ће пропасти ил' ће продерати. Сваки је казао: „Ово је чудно дете, Бог зна шта ће још од њега бити, – добро ил' зло”.

Када је био четвртак, ил' вторник, ил' недеља, онда ми, мали ђаци, скупили смо се, па једни ил' у шуму на млеко код једне добре сељанке, или да се с ким – тим бијемо. Ја сам увек са другима на млеко ишао, само не са Бранком, Светозаром и Љубомиром јер ови су свуд кавге приметили, и то на уштрб Бранка, јер је он увек последњи на мегдану остао, па не једанпут је био жртва својих побратима. Ја се нисам смео тући, јер када сам донео кући искршен капут, ил' олињане кордованске чизме, ту је риф имао посла.

Тако сам ја проводио моје време, и дошло је већ време да се судба реши: ил' на занат, ил' у школу.

Већ сам био једанаест година стар, и свршио сам прву латинску школу. Моја мати желела је да учим даље, па да свршим филозофију. Мислела је, биће од мене поп па никад боље. Она је сама била сиромашног попа кћи, но опет задовољна са својим детињством, што је човеку идеал, само је на то ишла да ја попом постанем. И доиста по наваждењу моје матере решио сам се попом постати. Но како ћу даље у школу?

Мој отац све у кавги са матером и секом Јулом. Сиромах цео дан ради, па нит се шије нит пара, једва може живити, без да се задужи и пропадне. Које кавга због шешира, које због кафе, приузрокова да мој отац, дан на дан све љући па све слабији, поче малаксати; дође једна грозница, и после четрнаест дана и умре.

Премда је дизга и риф његова наука била, и на мени је не једанпут мера од њих узета, опет жао ми је било за мојим оцем, јер поред све битке много добра сам се од њега научио.

На самртној постељи лежи, па мене дозива: „Нек дође мој Милан!”

„Сине мој Милане!” рече ми отац – „видиш, ја сам сирома' човек; живио сам тешком мојом муком и вас сам 'ранио. Од оне твоје сестре Јуле, праве полутанке, неће ништ' бити; она се дала на шешире, а ја сирома' са вама осталима живио сам танко, само да могу поштено живити. Матер почитуј, ал' кад будеш старији слѣдуј моме савету; јер је мати сасвим за Јулом заузета, па за тебе и другу моју младу децу неће се много старати, јер је и она са кафом мозак попила. Слушај ме што ћу ти рећи: куд год пођеш, иди равним путем. Предузми себи раван пут. Немој после ни на десно ни на лево; кад с пута сврнеш, губићеш времена, уморићеш се, задоцнићеш се, па ћеш изгубити твој циљ. Нећу да ти кажем: буди ово или оно, но што си предузмеш, к томе напред терај, јер како натрашке ил' на страну пођеш, доћи ће вече живота, па покајаћеш се”.

Још је хтео сиромах даље говорити, но мука га спопаде и умре.

Ја сам још био дете, па ми се те речи опет срца коснуле; упамтио сам их, плакао сам, био сам на упоку; после упока одведу ме код Јове берберина, мога кума, дали ми велику порцију кафе, па сам опет све за магновење заборавио.

Моја мати и сестра Јула плакале су при упоку јако. Сестра Јула обезнанила се, тако да је виценотарош са матерам морао држати док је себи дошла.

Два три дана, па прође сва жалост, а моја сека Јула, у црним хаљинама и црном шеширу, на њему црна фиранга или вал; свуд се показује, сваки је сажалује, а мене сиромака нико.

Шта ћу сад? Моја сека Јула тера ме да идем на занат; каже да се нема откуд школовати. Већ сам био једанаест година, и још три месеца, па морам ил' даље у школу, ил' у шегртлук. Шта ћу сад?

Мати имала је вољу да се и даље учим, но није било средства томе, ал' сека Јула једнако наваљује да се из куће чистим, и ја и сви осим матере, само да је она комотнија. Ја сам се бојао шефтлука као ђаво крста; осећао сам у себи да сам за што веће рођен.

Смилује се на мене на препоруку једног свештеника, неки господин К. у вароши П. те ме узме к себи. Ту је било школа свакојаких. Мој принципал био је имућан удовац, имао је кућу и новаца доста, но при свем том није био подашан. После жене није остало деце, зато је издржавао још троје деце од своје сестре, и то једну девојчицу – именом Лауру – околу десет година стара, а мушка деца се звала један Татомир, а други Велимир Мркајлов, стари између 12 – 14 година. Ишли су оба у школу. Имали смо једну куварку и једну млађу слушкињу; прва се звала Рези, а друга Лизи. Можете си сад лако представити, какова је ово била менаџерија у једној кући гди праве госпође нема. Господар ретко је био по дана код куће, но како осам сати ујутру, а он од куће; тако исто одмах после ручка. Изван школе морао сам и ја код куће послуживати, намешћати астал на подне и вечери, ићи у дућан за пиринач и друге ситнице, па кад сам добро послуживао, било је онда доста вечере. Господар није код куће вечеравао. Но и било је за вечером ината; вечера је слаба била. Кад сам господарове хаљине и чизме уредно чистио, добио сам увече већу порцију нег остали. Но све је то мени мало било; стара моја болест, глад, и сад ме једнако мучила. Тужили су се да сам изем толико леба као сви други.

Од мојих другова било је њих неколико, који су у истој вароши са мном у школу ишли, међу овима и Бранко, и Љубомир, и Светозар.

У ђачком животу најгоре су биле мале школе, прва, друга, трећа, четврта латинска. Оне су биле прави пургаторијум за мале ђаке. Ове године могу се узети за ђачки шегртлук. У оно доба у тим школама тукли су ђаке кад лекцију нису знали. Имао сам професора врло љутог. Био је сув, болешљив, па за багателу у јарост дође. Код куће мало сам имао часа учити се, јер сам послуживати морао, па ујутру ил' после подне, кад идем у школу, а мени срце куца како ћу пред шедатора изићи. Знате ли каква је то страшна звер један шедатор? Он је у школи солгабиров. Од оних који се најбоље уче избирају се, осим тога морају бити строги. Сваки шедатор имао

је под својом командом пет-шест лошијих ђака, који су морали у школи пре нег што професор дође сву лекцију на изуст казати, па ако знаду, оно се забележи на једном великом за то преправљеном папиру да је знао, ако ли не зна, било је знака и за то. Незнања знак био је Н. Кад ко није био у школи, онда опет знак: О. Професор, кад уђе у школу, после обичне молитве, баци поглед на шеде, пак тешко оном који има Н., па га изазове на екзамен. Тако једанпут за неке дводневне празнике задата нам је била нека велика и тешка лекција; кад дођемо у школу, а оно у шедама сијасет Н. Ту је и моје било; шта ћемо сад? Зачне професор од првога који има Н. – не зна ништа; хајд' лези. Други, трећи – тако исто. Дође ред на Светозара Цифрића; не зна ништа, лези. Сад опет Љубомир Рудић; не зна, лези! Сад опет ред на Бранка Орлића. Забуни се, не зна ништа, лези, но овај неће да легне. Као год међу људма, тако исто и међу децама налазе се различите ђуди и карактери. Доброг срца деца жале свог страдајућег друга, друга опет радују се. Који из освете, који из зависти, који да се умиле професору, сами свог друга обарају. Професор заповеди ђацима да га оборе. Бранко са стиснутим вилицама и готовом песницом дочека нападаче, но побеђен морао је дупловану порцију издржати. Већ сам видио да ће и на мене ред доћи. Срце ми једнако куцало, и доиста позове професор мене. Ја сиромах, с највећом резигнацијом и понизношћу, са спушћеном главом изиђем напоље, па без да чекам да ме екзаминира, налазио сам за пробитачније к оном месту упутити се на којем се егзекуција држи, па прекрстивши се, да ми сви свеци буду у помоћи, легнем. Професор, видећи моју понизност, каже да устанем, и опрости ми, и тако ја сретно испливам из беде. Многи су од ђака на мене због тога негодовали, држали су да немам куража но то ме није ништ' пекло. Цифрића и Бранка та је ствар јако коснула; Цифрић није више хтео у школу доћи, но одмах се ангажира за берберског шегрта; Бранко није могао тако лако оставити школу, јер му код куће нису дали, но зарекао се да ће од сад још мање учити.

Но морам вам и о Бранку преповедати, и то од почетка до краја, јер је његов живот свезан био са мојим. Били смо земљаци и другови, па тако мој живот је поред његовог, а његов поред мога интересант.

Бранко, као што сам већ споменуо, био је од добре куће, то јест имао је нешто имања. Остао је врло рано без оца и матере, није их ни познавао, имао је браће и сестре, но он је био најмлађи. Сестре се поудаваше, браћа се оженише, а он дође под туторство једног ближег сродника, коме га је отац на смрти поверио. Овај сродник био је у већем неком званију и у великој чести, и то баш у тој вароши гди сам се и ја учио. Овај Бранков тутор, видећи отвореног изгледа дерана, надежду је добио да ће човека од њега искресати. Но Бранко и његов тутор били су као тоцило и кремен. У нечем могао је тутор успети, у нечем пак никако. И тутор је био неки особити човек. Строг је био преко мере, но честит. Луксус никакав трпио није; премда је у знатном званију био носио се ипак просто, рукавице и фрак није никед носио. Од његових њему потчињених писара онај који је фризирау косу и штруфне на чакшире носио – није се могао код њега скрасити. Што се живота домаћег тиче, живио је шпартански. Није никад зими у топлој соби спавао, па и мој Бранко морао је, док је гођ код њега био, поред смрзнутог пенџера зими спавати. Сад се тек нашао мој Бранко у шкрипу. Премда је имао свој годишњи доходак, опет морао је намешати астал као и ја одовуд. Како се смркнуло, па њега нема одмах, тешко њему. Морао је ићи у гимнастику и фехтшул, па једнако премећати се и бости; код куће опет често морао је у подруму винске фрталчиће дизати. Сваки се чудио таквом поступању, буду и тутор је био могућан, а и Бранко имао је толико, да се могао комотније издржавати. У највећој зими морао је без рукавица ићи, а на леђи танка јака од јапунџета туторовог, на глави летња капа. Кревет му је био тврд: једна сламњача, под главом кожни јастук и једно ћебе. Фруштука и ужине нема, само ручак и вечеру. Никад крајцаре није добио, све што му је преко нужно било, у руку му се дало.

Када су питали татора, зашт' тако строго с њиме поступа, одговорио је исти: „Хоћу и душом и телом да буде човек прави; имање и новац не чине човека срећним, па шта више и нестану, па шта ће онда онај који се на друго што поуздати не може? Кад му је душа проста и чиста, а тело на сваку околност склонито, онда ће све буре светске лако прекужити, па пре ил' после наћи ће за се право пристаниште. Ко је мекушан, боље да па нема, јер мекан човек сваком је злу, и телесном и душевном, подложнији него други”. Ово је било дакле његово начело. А Бранку често је давао овај савет: „На ништа не буди лаком, не буди ласкатељ, улизица, немој отимати, боље ти дај, милост немој од никог искати ни примати, јер онда ниси достојан бити човеком. Немој бити клеветник, чини што више можеш добра, па кад си већ такав, а ти не дај се од никог газити”. Ето такав је био живот мога друга Бранка, нит' му је који од другова стање његово завидио. Сви ми познати његови бежали смо, како смо гди на сокаку Бранковог татора опазили. То му се једно могло завидети: што је од татора сјасет књига имао, па је могао читати шта год хоће.

Сад оставимо Бранка мало на страну.

Да видимо како сам ја живио.

Код куће послушан сам био. Најрадије сам слушао куварку. Она је била права госпођа; носила се лепо као ма која госпођа; било је ту и шешира и вала. Она се само звала виршофтерком, а ја сам ју звао милостивом госпођом, па онда јести доста. Лизику сам звао фрајла Лизи, па кад ми је год дугме фалило ил' сам подеран био, све је она то испрешивала. Татомир, Велимир и Лаура бипи су сродници, па им је много лакше ишло. Но међу собом су се често кошкали, па сам онда дошао у најгоре положење, јер нисам знао коме ћу страну држати, а сваки ме је хтео придобити. Ако је који од њих из шпајза што развукао, а г-ђа Реза одмах мене на екзамен, ко је узео, јер ако не издам ко је, онда зло, држи мене за злодјела, па онда гладуј. А опет нисам рад ни моју братију издати, јер сам учествовао у свачему са њима. Ја сам међу њима

био неутралан, премда сам од оваког хасне имао. Био сам на услузи сваком, па ме оставили на миру, но међу собом били су несложни, па сваки час један против другог какву денунцијацију гђи Рези предаје. Кад су се на мени кола имала сломити, онда је Татомир све на себе узео, и ја од белаја опрошћен.

Што се кујне и стомака тиче, ту сам био већ фала Богу задовољан, но немам хаљина; почеле се већ дерати, в мати и сека ништ' не шиљу. Сад је требало да си мало капитала стечем, но како? Од принципала никад ништ', доста што ми и то чини. Кад и кад добијао сам по коју крајцару, тако кад сам за њом на пијацу ишао, да јој што преватим. Најбоље ме је плаћала, кад сам јој купус гацао, онда десетак, и то сребрн, не фали. Но шта је све то помагало, кад сам био лаком, па како преко пијаце прећем, па видим што за јело, одмах све потрошим.

Мислио сам се дуго: како ћу ја што заштедети моћи? На-послетку ово смислим. Купио сам од црепа малу шпоркасу, која на глави има разрезану као уста рупицу. У ову касу дакле треба да бацим сваку крајцару која ми до руке дође, па кад буде пуна, разбићу је и извадити суму од два форинта. Но ко ће држати ту касу? Ја? Пробао сам, па ми није дао враг мира, но како који грошић унутри, а ја с ножем у рупу, па грошиић из њега спусти се у шаку. Кад после покајах се, па дам Лизи да чува касу, и тако ја опет опоравим се. Како коју крајцару, а ја унутра, но до душе слабо се пунило. Мислим се како би до мало више пара дош'о. Татомир је имао много свилених буба или црви, пак сваки пут ми дао по једног црва када сам год дудова лишћа донео и ранио их. При чишћењу многи се цркнути сваки дан налазили, а ја поред цркнутих метнем на страну по којег живог на мој рачун, па их назначим пред Татомиром у листи усопших. У оно доба куповали су ђаци једног свиленог црва за крајцару шајна; који је велики био, већ да се умота, и за две. Ја сам мустровао моје црве, па продавао по крајцару по две, понеки господски син дао је за шареног грошић. Ето новаца. Но и требало ми, јер су ми ћонови, поред свију педесет ексера, већ издерани били. Од свакидашњег

прихода половину метао сам у касу, половину пак задржао, да могу и с другим чим шпекулирати. Шта сам, дакле, радио? Са неколико крајцара ишао сам међу шпилере, међу децу која се за новце пецкају. Добијем данас грошић два, сутра грошић два, ето берићета! Половину у касу, половину опет за пецкање. Тако дакле које црви свилени, које пецкање било ми је на такву хасну, да сам се са чизмама снабдео, и што 'но кажу закрипо. Сад сам већ био на ногама: имао сам пет форинти шајна! Колико је труда коштало док сам ја до њих дошао! Сад ми је већ лакше и до сто доћи.

Кад сам већ пет форинти имао, мислим се: шта ћу сад с њима, долазе опет сваки дан нове крајцаре и грошићи: шта сад опет с овима?

Било је ђака, моји саученика, и то од добрих кућа који су своје ситне ствари продавали или залагали. Знали су да већ имам коју крајцару, па одмах к мени. Један ми доноси дугмета, други пруслук, трећи панталоне старе, четврти перорезник, и то хоћу ли у залогоу или у продају.

Тако сам ја живио, одевао се.

Тако свршим ја прву, другу и тако даље, до седме латинске школе.

Моја мати је међутим умрла, а сеја Јула отишла некуд за виршофтерку, остала деца расејала се којекуд.

Ја сам се тако са мојим трудом издржавао, ал'у науци нисам могао велики успех правити. Професори моји сами су увидели да ни откуд ништ немам, па су ми много којешта за то време кроз прсте прогледали. Доста то, да сам ја већ шест латинских школа свршио, и сваки, који је моју сиротињу познавао, чудио се моме дару, како сам могао тако лепо са мојим силама препливати.

Није ни шала била, кажем, шест латинских школа свршио сам сопственим силама. Сваки је казао: „Овај ће далеко дотерати!”

Од мојих другова многи су судби подлегли. Многи су од њих отишли у пургаторијум, у шепртлук.

Љубомир Рудић једва је пету школу свршио, па је отишао у препарандију, у Сомбор.

Бранко сиромаш, он је међу свима највише издржати морао. Строг татор никуд му није дао ићи, цео дан, горе нег' какав надничар, ради, мучи се, иди у школу. Доиста, сви су га сажаљевали, ал' он је већ огуглао, па, судби својој предавши се, дао се на читање. Ту је текар добио неку туђинску нарав. Ако сам га датом приликом ћуд у каквоо наше друштво увести хтео, одмах се откинуо, па кући. Шта ћу са дивљаком да радим? – Дивљак он, дивљак његов татор.

У школи био је Бранко у неким наукама изредан, а у неким опет ни запети. Но професори имали су призренија прама његових осталих својства, па га нису ни најмање силовали на оно нашто вољу имао није. Премда је код куће не само силом, него и од своје воље много учио, и то све неке изванредне ствари, ал' у школи сви су говорили да још бољи ћак би могао бити. Једне године, када смо у пету латинску школу пошли, не знам због чега, Бранко задоцнио се о четири недеље. Кад се уписао, ал' професор трећи дан каже му да се за после подне преправи за све оно из ауктора што је за то време пренебрегнуто. Бранко не зна како ће испливати; не руча, мучи се, премеће листове, па шта јуначка срећа донесе. Требало је да научи цео један лист из Цицероновог слова *pro Archia poeta*. Кад у школу, ал' професор одмах Бранка за перчин. Бранко почне то слово и сретно доврши, прем не од речи до речи, но смисао цео је истумачио. Професор је мислио да ће Бранко као папагај, као многи други ћаци, неколико реда одерати, па добро. Ал' кад то види, рече Бранку: „Синко! Ако то код тебе тако устраје, бићеш ваљан човек”. Кад то чује Бранко, зарадова се, јер је мислио пре подна да ће избрисан бити, па како је сад добро испало! Па кад је видио, да баш не мора за школу учити колико може, а он тек онолико колико је доста.

Сад оставимо на страну тих шест школа, да видимо шта ће одсад бити, и онако те ћачког шегртлука године биле су за нас само мученије.